

АДМІНІСТРАТИВНЕ, ФІНАНСОВЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ В ЗАСТОСУВАННІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ

Россіхіна Г. В.,

доктор юридичних наук, професор
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація У статті проаналізовано норми чинного фінансового і податкового законодавства, особливості фінансово-правових норм і методологічних засобів їх пізнання, принципи фінансово-правового регулювання, фінансово-правова політика.

Ключові слова: фінансово-правові норми, застосування норм фінансового права, методологічне пізнання, методи наукового пошуку, принципи фінансово-правового регулювання, механізм фінансово-правового регулювання.

Аннотация В статье проанализированы нормы действующего финансового и налогового законодательства, особенности финансово-правовых норм и методологических средств их познания, принципы финансово-правового регулирования, финансово-правовая политика.

Ключевые слова: финансово-правовые нормы, применение норм финансового права, методологическое познание, методы научного поиска, принципы финансово-правового регулирования, механизм финансово-правового регулирования.

Annotation The article analyzes the existing financial rules and tax laws, especially the financial and legal standards and methodological tools of knowledge, principles of financial regulation, financial and legal policy.

Key words: financial law, the application of finance, methodological knowledge, scientific research methods, principles of financial regulation, the mechanism of financial regulation.

Загальновідомо, що на сучасному етапі розвитку держави економічні, політичні, суспільні процеси потребують стабільного і якісного правового регулювання; результативність їх залежить від багатьох факторів, у першу чергу, від послідовності, якості реалізації правових норм, її форм і методів, процесу функціонування органів державної влади і органів місцевого самоврядування. В умовах сьогодення дуже важливо усвідомлювати роль фінансово-правових норм як інструментарію регулювання сучасних суспільних відносин у сфері фінансової діяльності держави. Дослідження фінансово-правової норми має велике значення для подальшого вдосконалення фінансового законодавства. Виявлення особливостей такої норми дозволяє своєчасно враховувати зміни, що відбуваються у фінансових правовідносинах.

Необхідно зауважити, що в механізмі фінансово-правового регулювання особливе місце займають саме фінансово-правові норми. Вони вносять упорядкованість у відносини, що регулюють, здійснюють нормування суспільних відносин. Л. М. Касьяненко звертає увагу, що основою механізму правового регулювання є норма права. На його думку, механізм фінансово-правового регулювання охоплює такі стадії, як розробка і прийняття норм фінансового права, що регламентують певну поведінку учасників фінансово-правового процесу; виникнення, зміна і припинення фінансових правовідносин; реалізація суб'єктивних прав і юридичних обов'язків і втілення їх у

конкретній, фактичній поведінці учасників фінансових правовідносин.

Будучи за сутністю елементом галузевого механізму правового регулювання, фінансово-правові норми вносять упорядкованість у суспільні відносини, що регулюють, а також як юридичний засіб мають певну специфіку. Все це обумовлено обставинами суб'єктивного і об'єктивного порядку. Норми фінансового права, як зразкові формули поведінки, призначені для багатократного застосування й у своїй сукупності складають основу правового регулювання в сфері публічної фінансової діяльності. Різноманітність регулюючого інструментарію фінансово-правових норм зумовлена масштабами і кількістю завдань, поставлених перед органами публічної влади. Ці норми не є статичними. Основа виробки ефективної державної фінансової політики повинна ґрунтуватися на наукових баченнях напрямів розвитку фінансового законодавства.

Дієвість системи реалізації норм фінансового права багато в чому залежить від критичного переосмислення стереотипів, які склалися в правозастосовній практиці і юридичній науці. На наш погляд, дієвість норм фінансового права забезпечується політичними, економічними умовами розвитку суспільства, зростанням культурного рівня, правосвідомості громадян, наглядом за точним виконанням фінансово-правових норм і застосуванням до їх порушників заходів державного примусу. До умов, які забезпечують успішну реалізацію норм фінансового права, можна віднести також відповідність вказаних норм вимогам об'єктивних законів розвитку нашого суспільства,

постійне удосконалення фінансово-правового регулювання тощо.

Аналізуючи механізм фінансово-правового регулювання важливо звернути увагу на те, що основними принципами фінансово-правового регулювання є загальні принципи правового регулювання, як-то:

1) об'єктивність (ефективність фінансово-правового регулювання залежить від того, наскільки норми фінансового права відповідають розмірностям суспільного, економічного розвитку);

2) демократизм, гуманізм, професіоналізм;

3) науковий характер;

4) єдність рівних прав і рівних обов'язків;

5) обґрунтованість (забезпечує правильну фінансово-правову кваліфікацію, вибір відповідної норми та поширення її дії на оцінку поведінки адресата застосування права).

6) законність (необхідність чіткого дотримання вимог фінансово-правової норми всіма учасниками фінансових правовідносин, встановленого законодавством порядку застосування вказаних норм; встановлення суворої відповідальності за порушення вимог законності, фінансової дисципліни; законодавчого регулювання важливіших відносин у сфері фінансової діяльності; технічної досконалості актів, які приймаються тощо). Л. В. Мелех підкреслює, що, керуючись принципом законності, держава, зрештою, домагається суворої і неухильної реалізації чинних правових норм, використовуючи при цьому арсенал різних способів і засобів, у тому числі державний примус. Унаслідок цього законність виявляється вже не тільки як принцип, а й як метод діяльності, причому не тільки державних органів і їх посадових осіб, а й інших учасників суспільних відносин.

Необхідно враховувати, що в загальній теорії права до всіх стадій правозастосовного процесу також ставляться загальні вимоги (принципи правозастосування), як-то: обґрунтованість, доцільність і справедливість правозастосування, забезпечення його законності. Зазначимо, що принцип законності є основним у реалізації норм фінансового права. У контексті цього П. М. Рабинович звертає увагу на юридичні гарантії законності, до яких відносить: 1) норми права, які мають свою безпосередню і основну мету – забезпечення й охорону законності; 2) діяльність певних суб'єктів щодо застосування цих норм; 3) правозастосовні акти – документи, які фіксують результати вказаної діяльності. Цей принцип є головним, тому що потребує неухильного й чіткого дотримання норм фінансового права всіма, на кого вони звернені. До того ж він передбачає дотримання всіх процедурних вимог при кваліфікації обставин справи, виборі та використанні норм права. Саме подолання наслідків світової фінансової кризи, створення вимог для стабільного фінансово-економічного існування держави є чинниками підвищення ролі й авторитету фінансових (податкових) законів, їх суворого дотримання й виконання всіма суб'єктами відносин у сфері фінансової діяльності держави. Усі ці обставини сприяють підвищенню ролі законності у фінансово-

податковій царині, беззаперечності вимог фінансової (податкової) дисципліни, чіткої реалізації норм права у фінансовому й податковому праві. З цього приводу П. О. Недбайло слушно зауважує, що принцип законності у взаємовідносинах державних органів з населенням поєднується з належною компетенцією органів держави та їх посадових осіб, а також із зрозумілістю й визначеністю прав та обов'язків громадян. В умовах режиму законності права та свободи громадянина є непорушними й недоторканими. Принцип законності є основою дотримання всіх процедурних аспектів при кваліфікації обставин справи, виборі й використанні права.

Не слід ігнорувати принцип справедливості. Втілений та відображений в актах застосування права, він буде означати, що прийняте рішення не суперечить потребам та інтересам підприємств, установ і відповідає моральним установам суспільства в цілому й окремого громадянина зокрема. Цей принцип є філософською категорією, певним критерієм. Саме тому в оцінці будь-якого правопорушення слід зважати на його причини, а також особистість правопорушника. Резонно стверджує Р. Циппеліус, що право має регулювати людську поведінку в такий спосіб, щоб вигоди (цінності, переваги) й обтяження (витрати, зобов'язання) були розподілені справедливо; суперечливі інтереси були задоволені в порядку, відповідному до їх ваги та значущості; ті, хто чинить карані діяння, отримували за них належну відплату, – одне слово, аби при вирішенні конфліктів, які виникають у суспільстві, панувала справедливість.

Щодо принципу доцільності, то він передбачає оцінку конкретного правозастосування за певними підставами. Наприклад, чи має місце необхідність у застосуванні права взагалі і які індивідуальні особливості при цьому важливо враховувати правозастосовнику.

Принцип обґрунтованості забезпечує правильну кваліфікацію, вибір відповідної норми до поширення її дії на оцінку поведінки адресата застосування права. Щодо інших принципів, то вони застосовуються також з урахуванням принципу демократизму, на якому ґрунтується вся діяльність державних і громадських організацій в Україні.

Слід відзначити, що методологічні підходи до вивчення застосування норм фінансового права необхідно розглядати як досить складну, багатоелементну і організовану систему засобів пізнання. Ця система має відповідні перспективи, тому що забезпечує отримання філософсько-обґрунтованого, соціально-адекватного юридичного знання тощо. Необхідною умовою для об'єктивного дослідження застосування норм фінансового права є саме залучення сучасною наукою дослідницьких філософських і загальнонаукових засобів. Проблеми дослідження правозастосовної діяльності в юриспруденції в цілому, так і в фінансовому праві, не можуть вирішуватися шляхом механічного переносу із інших наук дослідницьких засобів. Процес корінного змуну механізму фінансово-правового регулювання, в основному, залежить від ступені розвитку фінансового законодавства, ефективності розвитку економічного потенціалу країни,

політичних тенденцій в Україні тощо. Формально-юридичний підхід до вивчення фінансово-правового регулювання дозволяє глибше пізнати його логічну системність, розкрити наявність або відсутність компонентів, що роблять норми фінансового права здатними до реалізації, продуктивність взаємодії фінансово-правових норм і фінансових правовідносин.

Науково обґрунтована політика у сфері застосування норм фінансового права є однією з необхідних гарантій забезпечення прав і свобод особистості. Для фінансово-правової політики, як і для всієї державної політики, характерним є управлінський вплив на суспільні відносини. Її формування є прерогативою суб'єктів державної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України тощо). Якість реалізації фінансово-правової політики переважно зумовлена діючою системою податкового адміністрування, передбаченою Податковим кодексом України. Тобто йдеться про формування чітких організаційних структур, процедур, системи взаємовідносин, що забезпечують ефективність і оперативність виконання платниками податків і зборів своїх прав і обов'язків щодо сплати останніх. Саме тоді можна говорити про підвищення ефективності податкової політики. На наш погляд, має сенс виділити зміст фінансово-правової політики у сфері застосування норм права за такими напрямками.

По-перше, керівні начала фінансово-правової політики, що реалізуються в правозастосовній діяльності, виробляються вищими органами державної влади і повинні враховувати становище і перспективи соціально-економічного, політичного розвитку. Загальновідомо, що зміни податкового та бюджетного законодавства дуже часто стають результатом політичних дискусій і масових протестів (наприклад, виступи населення на майдані Незалежності щодо порядку проведення податкового контролю після прийняття Податкового кодексу України). Залежність правозастосування від соціально-політичної ситуації в державі доволі чітко формулює професор С. В. Курильов, який констатує, що правозастосування, хоча й визначається різними факторами, в основному залежить від змісту правових норм. Цілком підтримуємо цю позицію. Більше того, звертаємо увагу, на безперечно правильне і влучне судження цього науковця, виражені майже в афористичній формі, про те, що економіка визначає політику, політика – правосвідомість, правосвідомість – право, зміст права – діяльність правозастосовних органів.

Зазначимо, що потреба в правозастосуванні впливає із самої природи держави. Через правозастосування відбувається процес втілення норм права в життя, приведення їх в рух, поширення на ті або інші життєві випадки. Нормативна основа фінансово-правової політики, що реалізується в правозастосовній діяльності, закріплюється, насамперед, у Конституції України та прийнятих на її підставі законах. Науково-доктринальна складова фінансової політики, яка реалізується в правозастосовній діяльності, включає до себе наукове обґрунтування і законодавче закріплення підстав застосування норм фінансового права, ролі в системі

заходів забезпечення інтересів держави, визначення правових підстав, форм правозастосовної діяльності з урахуванням особливостей суспільних відносин, системи суб'єктів, що мають оперативно-розпорядчі (регулятивні) та юрисдикційні повноваження, їх завдань, компетенції, принципів взаємодії. Фінансово-правова політика, яка закріплюється в нормах права і реалізується в правозастосовній діяльності, виступає важливішою ланкою між практикою застосування норм фінансового права і правотворчою діяльністю держави, забезпечуючи їх єдність і взаємодію в питаннях правового регулювання.

При цьому важливо мати на увазі, що на сучасному етапі має велику проблему рівень кваліфікації потенційних суб'єктів правозастосування. Загальновідомо, що від якості і правильності правозастосування залежить кінцевий результат фінансово-правового впливу. Правозастосовник повинен мати високу управлінську культуру, необхідні та достатні знання в галузі права та інших галузях наукового знання. У процесі застосування норм фінансового права часто виникають колізії, неточності, складнощі, тому правозастосовники (інші суб'єкти) займаються тлумаченням норм фінансового права, внаслідок чого уповноважені суб'єкти приймають відповідні рішення (правозастосовні акти, судові рішення тощо). Саме тому, з одного боку, першочерговими завданнями фінансово-правової політики в цьому напрямі повинні стати проведення в життя принципу професіоналізму у всіх ланках державного апарату, зайнятих питаннями владної реалізації фінансово-правових норм, підвищення соціального статусу суб'єктів правозастосування, соціально-економічних і політико-правових гарантій їх діяльності. З другого боку, одним із напрямів фінансово-правової політики повинно стати підвищення компетенції і відповідальності осіб законотворчого процесу щодо вимог законності і режиму правопорядку, впровадження ефективної системи оперативних консультацій державних органів тощо. Визначальними факторами, що зумовлюють її специфіку, є такі: 1) інтереси держави в упорядкованому розвитку процесу застосування норм фінансового права; 2) наявність багатофункціональної системи потенційних суб'єктів фінансово-правових відносин, успішність взаємодії яких залежить від приведення в цій сфері єдиної державної політики; 3) необхідність ефективної реалізації волі законодавця, з урахуванням динаміки суспільних відносин.

Сутність фінансово-правового регулювання полягає в упорядкуванні суспільних відносин у сфері фінансової діяльності держави, встановленні за допомогою норм фінансового права юридичних прав і обов'язків учасників цих відносин. Саме нормами фінансового права визначається, якою повинна бути (або може бути) поведінка суб'єктів (учасників) фінансових правовідносин. Фінансово-правове регулювання має завжди державний характер. Ось чому виконання, застосування, дотримання та використання правил, визначених нормами фінансового права, гарантуються, якщо це необхідно, заходами державного примусу. Саме мета фінансово-

правової норми передбачає добровільне її дотримання більшістю суб'єктів фінансового права, а примус застосовується у разі невиконання або порушення вимог фінансово-правової норми.

Виходячи із загального розуміння правового регулювання, можна вважати, що зміст фінансово-правового регулювання полягає в такому: 1) закріпленні й упорядкуванні однорідних суспільних відносин, які охоплюють сферу формування, розподілу і використання публічних коштів і контроль за цим; 2) охорону прав та інтересів всіх учасників фінансово-правових відносин; 3) стимулювання розвитку нових суспільних відносин, в яких заінтересовані всі учасники та які найбільш повно відображають ефективний та раціональний розвиток цієї сфери суспільних відносин.

Норми фінансового права спрямовані на організацію, упорядкування й удосконалення відносин, що складаються у сфері фінансової діяльності держави. За допомогою фінансово-правових норм визначається правове положення, компетенція більшості органів фінансової діяльності, регламентується їх діяльність, порядок взаємовідносин з іншими суб'єктами фінансових правовідносин. Норми фінансового права визначають також правове положення установ, підприємств, суспільних організацій, громадян у сфері фінансової діяльності. Фінансове законодавство містить норми, спрямовані на забезпечення охорони (захист) фінансових правовідносин від можливих

правопорушень. Охоронні норми передбачають можливість утримуватися від здійснення протиправних діянь, безпосередньо регулюють відносини, що виникають у зв'язку з порушенням фінансової дисципліни, а також пов'язані з застосуванням заходів фінансового впливу за порушення приписів держави у сфері публічних фінансів. Саме фінансово-правове регулювання сприяє інтенсифікації та упорядкуванню діяльності органів фінансового контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Касьяненко Л. М. Процесуальні норми у фінансово-правовому регулюванні / Л. М. Касьяненко // Фінансове право. – № 4 (18). – 2001. – С. 4-7.
2. Курьлєв С. В. Совершенствование законодательства как условие строгого соблюдения принципа социалистической законности / С. В. Курьлєв // Изв. высш. учеб. заведений. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та / Правоведение. – 1965. – № 4. – С. 18.
3. Мелех Л. В. Законність у правозастосовній діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Л. В. Мелех. – Л., 2009. – С. 30-31.
4. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм / П. Е. Недбайло. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1960. – С. 510.
5. Рабинович П. М. Проблемы теории законности развитого социализма / П. М. Рабинович. – Львов: Вища шк., 1979. – С. 80.
6. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Циппеліус; пер. з нім., адаптація Р. Корнута. – К.: Реферат, 2004. – С. 20.

УДК 347.73

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Солошкіна І. В.,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено аналізу чинного законодавства та наукової літератури з питань класифікації фінансових послуг в Україні. Здійснено спробу розподілити фінансові послуги на певні групи відповідно до роду та сфери діяльності фінансових установ.

Ключові слова: фінанси, фінансова діяльність держави, фінансова послуга, класифікація фінансових послуг.

Аннотация Статья посвящена анализу действующего законодательства и научной литературы касательно классификации финансовых услуг в Украине. Совершена попытка распределить финансовые услуги на отдельные группы, в соответствии с родом и сферой деятельности финансового учреждения.

Ключевые слова: финансы, финансовая деятельность государства, финансовая услуга, классификация финансовых услуг.

Annotation This article is devoted to analysis of current legislation and the scientific literature regarding the classification of financial services in Ukraine. Made an attempt to distribute financial services to individual groups, in accordance with the kind and scope of the financial institution.

Key words: finance, financial state, financial services, the classification of financial services.

Одним із методів дослідження певного явища чи предмета, що дозволяє більш ретельно пізнати його

суттєві ознаки, є наукова класифікація [1, с. 34]. У цьому контексті слід звернути увагу на те, що в етимологічному сенсі під класифікацією розуміють систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками,